

Současný český dokumentární film

Klíčovými tématy teoretické i historické reflexe dokumentárního filmu byly velmi dlouho otázky hranic dokumentu a fikce, autenticity a dokumentaristické etiky. Okolnosti posledních let nicméně vyzývají k zásadnímu přehodnocení těchto debat, jejich nahlédnutí v jiném světle a posunutí jádra dokumentárních studií odlišným směrem. Doba fake-news, normalizace post-pravdy a alternativních fakt, doba, kdy se díky novým technologiím a sociálním sítím stávají reportéry obyčejní lidé, významně ovlivňuje pojetí toho, čím je dnes dokumentární film. V kontextu digitální kultury se proměnily socio-politické, technologické i ekonomické okolnosti toho, jak vzniká, jak je šířen a jak je recipován. Dokumentární film se navíc pohybuje v stále hybridnějším kulturním prostoru, na pomezí umění, aktivismu, zábavní a populární kultury, pedagogiky, žurnalistiky. Jeho hranice a funkce tak nabývají zcela nových významů.

Dokumentární film tak mimo jiné již není možné chápat odděleně, nebo snad dokonce v jednoduché opozici k tvorbě hrané. S ohledem na tyto a další posuny v rámci dokumentárního diskursu navrhuji Kate Nashová, Craig Hight a Catherine Summerhayesová chápat dokument jako součást „komplexního mediálního prostředí“, v rámci „nové dokumentární ekologie“. Konceptuální rámec (mediální) ekologie jim dovoluje porozumět dokumentárnímu filmu jako dynamickému systému vzájemně provázaných a na sobě závislých proměnných. Aplikovat tento metodologický rámec na oblast českého dokumentárního filmu bylo také záměrem výzkumného projektu Magdy Španihelové „Současný český dokumentární film“, podpořeného Státním fondem kinematografie. V rámci tohoto projektu bylo osloveno více než 60 respondentů z řad režisérů a režisérů dokumentárních filmů, producentů, ale i zástupců institucí (televize, festivaly, dok.incubator, Institut dokumentárního filmu, Státní fond kinematografie). Respondentky a respondenti byli vybíráni tak, aby reprezentativně zastupovali různé generační a zkušenostní pozadí. Z těchto rozhovorů těží primárně texty Magdy Španihelové, částečně též Lucie Česálkové. Producentům dokumentárního filmu se ve svém výzkumu rovněž metodou hloubkových rozhovorů věnovala Jitka Lanšperková.

Úvodní studie Magdy Španihelové představuje mediálně-ekologický vhled do fungování a vzájemných vztahů institucí ovlivňujících český dokumentární průmysl. Mediálně-ekologická perspektiva jí pomáhá popsat komplexitu vazeb uvnitř malé profesní komunity malé národní kinematografie. Jitka Lanšperková ve svém textu analyzuje strategie producentů dokumentárních filmů v současném mediálním poli. Na základě rozhovorů s producenty a s oporou v datech Státního fondu kinematografie a Unie filmových distributorů ukazuje proces postupné stabilizace této profese v České republice. Lucie Česálková se ve své studii věnuje tomu, jak digitální kultura ovlivnila platformy, praktiky, diskursy a aktéry dokumentárního filmu v českém kontextu. Zaměřuje se na to, jak vznik nových distribučních kanálů na internetu a možnosti participativních médií ovlivnily domácí dokumentární tvorbu a vedly k diferenciaci obsahu a praktik. Kateřina Šardická se zabývá pozicí formátu reality TV ve veřejnoprávní televizi. Reaguje tak na stále aktuálnější otázky týkající se výzev, jimž veřejnoprávní televize čelí v souvislosti s konkurencí komerčních televizí, ale nově též online televizí, sociálních médií apod. Jiří Anger pak k současnému dokumentárnímu filmu přistupuje z perspektivy digitálního restaurování. K analýze digitálně restaurovaným filmům Jana Kříženeckého využívá konceptu found footage. Toto situování „digitálního Kříženeckého“ do tradice experimentální filmové tvorby Angerovi umožňuje nahlédnout „pnutí mezi figurativními a materiálními zvláštnostmi digitalizovaného artefaktu a způsoby, jakými se tyto artefakty v novém cirkulačním okruhu mohou proměňovat, a/nebo paradoxně navracet zpět k sobě“. Téma přesahuje mimo studie také do rubrik Rozhovor a Hlasy z praxe. S britskou teoretičkou dokumentárního filmu Kate Nashovou hovořila Lucie Česálková o výzvách nových dokumentárních formátů a faktálních zkušenostech pro naše pojetí reality, ale i pro dokumentární historiografii. Magda Španihelová se pak v rozhovoru s tutorem vzdělávacích workshopů pro dokumentaristy, Michaellem Opstrupem, dotýká potřeby silných institucí dokumentárního filmu v současné geopolitické situaci. Volně se k tématu váže také recenze Aleny Šlingerové, reflektující možnosti mezioborového výzkumu zpravodajského filmu, jak je prezentuje sborník *Researching Newsreels: Local, National and Transnational Case Studies*.

Studie publikované v tomto čísle *Illuminace* do určité míry reagují na absenci domácí akademické reflexe současného dokumentárního filmu. V mnoha případech se jedná o „vstupní texty“ do problematiky, na niž bude možné se v budoucnu zaměřit v podrobnějších vhledech.

LČ – MŠ

státní
fond
kinematografie

Editorky na čísle pracovaly v rámci výzkumného projektu Současný český dokumentární film, podpořeného Státním fondem kinematografie.